

NINA • NIKU

FAKTA

Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen miljøvernforskning. Stiftelsen har ca. 210 ansatte (1994) og omfatter NINA - Norsk institutt for Naturforskning og NIKU - Norsk institutt for kulturminneforskning. FAKTA-ark gir populariserte sammendrag av publikasjoner fra stiftelsen.

Nr. 28 — 1994

REISELIVETS EFFEKTER PÅ NATURMILJØET

Enkelte områder ekstremt sårbare

Naturlige og historisk/kulturelle forutsetninger gjør det vanskelig å generalisere om reiselivets effekter på naturmiljøet. Enkelte områder vil være ekstremt sårbare selv for svært liten reiseaktivitet, mens andre områder tåler atskillig mer. I sårbare områder kan det forventes negative effekter i form av skader på vegetasjon, jordsmonn og dyreliv, videre som vannforurensning, støypilager, vandalisme, økt

fare for skogbrann, osv. På et overordnet plan vil også naturmiljøet lide under økt forurensning som følge av transport, utbygging av infrastruktur og liknende reiselivsgenererte aktiviteter.

Sosialt og kulturelt kan konflikter oppstå som følge av en endret sosial atmosfære og forandringer i den sosiale strukturen. Konsekvenser som er oppstått i naturturismens kjølvann er

forflytninger av lokalbefolkning, tap av tradisjonelle ervervsmuligheter, forandringer i de kulturelle meningsstrukturene og opplevelse av mindreverd. I mange tilfeller er miljøproblemene betydelige, og i noen sammenhenger er turismen i ferd med å ødelegge sitt eget produkt ved for høy konsentrasjon av bruk, planløs utbygging og aktiviteter som er i sterk konflikt med hverandre.

Bruk av naturområder kan gi økt forståelse for naturvern

Videre vil de økonomiske potensialer en slik industri representerer kunne kanalisere sysselsetting vekk fra naturødeleggende prosjekter, som for eksempel rovdrift på dyr eller skogsområder, og over i mer bærekraftig retning (som service, opplæring o.l.). I mange land bidrar naturbasert reiseliv til store valutainntekter. Reiselivet kan også utgjøre en ressurs for lokalbefolkninger, dersom det drives riktig. Nye arbeidsmuligheter og ny forståelse kan oppstå i lokalmiljøene, likeledes vil fornyet selv-tillit og muligheter for å opprettholde bosetninger i grisgrendte strøk være momenter som teller til turismens fordel. Økonomisk frihet kan gi bedre forvaltning av vernede naturområder. I utviklingsland synes det nærmest å være en forutsetning at naturvernarbeid integreres i økonomisk flerbruksplanlegging hvis det skal lykkes. I mange tilfeller kan vern av arter eller områder gi større økonomisk avkastning gjennom salg av opplevelsesverdier enn tradisjonelt, marginalt jordbruk.

Reiselivet kan også gi positive effekter. Økt forståelse for naturvern og en mer aktiv opinion i miljøvernsaker kan i enkelte tilfeller bli konsekvensen av at flere mennesker bruker vakre naturområder i feriesammenheng.

Mange nasjonalparker, både i Norge og i andre land, verner storslåtte naturkvaliteter. Nasjonalparkene skal sikre representative referanseområder av naturgrunnlaget for ettertiden. Norges første nasjonalpark ble opprettet i Rondane i 1962.

Foto: BJØRN P. KALTENBORN

Økoturisme er av mange utpekt som "redningen" for marginale om-

råder med en sviktende økonomisk basis.

Planlegging og forvaltning

Manglende samarbeid mellom myndigheter og det brede publikum er beskrevet som et problem i forvaltningen av vernede naturområder i Norge.

Forvaltningsmessig og vitenskapelig anbefales en systemisk tilnærming til problemfeltet. Da kan det utvikles en konseptuell modell for samspillet mellom verneområde og buffersone, som en teoretisk og metodisk overbygning for studier av biofysiske og sosiokulturelle/økonomiske prosesser.

Vurdering av sammenhenger

Slike synteser gir bedre muligheter til å vurdere sammenhenger mellom økologiske degraderinger av naturområder, reiselivets produktutvikling og sosiale/kulturelle utviklingsmønstre i de berørte områdene.

I utviklingsland

De fleste utviklingsland som har opprettet nasjonalparker og andre verneområder, sliter med å skaffe tilstrekkelig politisk støtte, økonomiske ressurser og kompetanse for å utføre en forsvarlig forvaltning av verneområdene.

Problem med vestlige modeller

Stadig flere personer fra utviklingsland får trening i nasjonalparkarbeid ved vestlige universiteter. Blant annet i Nepal har man erfart at dette kan være en blandet velsignelse ved at vestlige modeller for naturvern ofte kommer i konflikt med lokale produksjonssystemer i jordbruket og lokalbefolkningens syn på naturen.

Spørsmål

Både i industrialiserte land og i utviklingsland stilles det nå stadig oftere spørsmål ved den tradisjonelle måten

å angripe naturvern, urørt natur og forvaltningsmodeller for naturvern på.

Lykkes bare delvis

Den tradisjonelle nasjonalparkmodellen har bare delvis lyktes i å forene vern av natur med tilrettelegging for rekreasjon. I en rekke land er det manglende tillit til nasjonalpark-

arbeidet; årsaken til dette er den generelle mangelen på lokal styring og kontroll over ressursene som følge av ekspertdominerte og sentralstyrte forvaltningsmodeller. Mer integrerte forvaltningsmodeller peker seg ut som en av de viktigste utfordringene for framtidig nasjonalparkarbeid i global sammenheng.

Styrings- og avbøtingstiltak

Effektiv forvaltning er helt avgjørende for å kunne minimere negative effekter av reiselivsvirksomhet i nasjonalparker og andre vernede naturområder.

Det er for eksempel hevdet at turistbedriftene i sin jakt på kort-siktig profitt ikke selv er i stand til å ta vare på den ressursen de lever av, og at uavhengige forvaltningsmyndigheter må bringes mer aktivt på banen. Også ut fra ønsket om en aktivisering og informering av de reisende vil behovet for forvaltning være stigende. Den økte vekten som legges på å integrere lokalbefolkningen i den naturbaserte reiselivsutviklingen peker i samme retning. Det er i en rekke tilfeller også nødvendig med en holdningsendring blant forvalterne av nasjonalparker.

Forvaltning av opplevelser

Det er her viktig å huske at forvaltning av naturområder i økende grad vil dreie seg om forvaltning av menneskers forventninger og opplevelser. Det betyr videre at forvaltningsfokus

vil veksle mellom sosiale og naturvitenskapelige systemer, og samspillet mellom disse. Slike forhold betinger en systemisk tilnærming som det foreløpig finnes lite kunnskap om, både blant forvaltere og forskere. Forsknings- og informasjonsbehov vil følge- lig være stort i tiden som kommer.

Mulige strategier

I utredningen drøftes en rekke mulige tiltak for å avbøte negative effekter av et naturbasert reiseliv:

- Øke antall nasjonalparker.
- Spre turistene innen parkene, og til flest mulig parker.
- Kanalisere turistene innen parkene, eller til noen bestemte parker.
- Kanalisere de besøkende til nasjonalparkens randsoner.
- Fordele besøket i løpet av dagen, uken eller året.
- Begrens antall besøkende.
- Markforsterkning.
- Lokalisering av fasiliteter.
- Samarbeid med private reiselivsbedrifter.
- Informasjon og veiledning.

Vi må forstå turistattraksjonenes dynamikk

For å kunne analysere det naturbaserte reiselivet, er det nødvendig å forstå turistattraksjonenes dynamikk.

Spesiell interesse har symbolikk og opplevelsesmuligheter i vernede naturområder. Nasjonalparker har generelt sett et bredt spekter av attraksjoner å spille på, men for de norske parkenes vedkommende vil naturopplevelsen og de mulighetene som åpner seg i menneskers møte med natur være mest framtreddende. Nasjonalparkene vil dra nytte av

naturens potensialer som gjenoppbygging, kompetanseutvikler, atspredning og symbolkonstruktør.

Kulturrelaterte attraksjoner kan også være viktige innslag i enkelte parker. Ikke minst som representant for det autentiske har nasjonalparkene stor attraksjonsverdi. Til tross for at vi fortsatt har for lite eksakt kunnskap om slike sammenhenger, må vi anta at nasjonalparkene er en sårbar attraksjon. Behovet for mer kunnskap om disse forholdene er økende.

Stoffet er hentet fra

NINA Utredning 061

Joar Vittersø, Bjørn Petter Kaltenborn, Odd Inge Vistad, Marit Vorkinn:

«Nasjonalparker og reiseliv — En litteraturstudie om policy, potensialer og problemer».